

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΛΒ΄ ΕΦΟΡΕΙΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

Ο αρχαιολογικός χώρος της Ελέας και οι εργασίες ανάδειξής του

Πρακτικά ημερίδας:
«Εργασίες ανάδειξης στους αρχαιολογικούς χώρους της Θεσπρωτίας.
Ελέα, Ντόλιανη, Δυμόκαστρο»
Ηγουμενίτσα, 14 Δεκεμβρίου 2007

ΕΡΓΟ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΟΥΜΕΝΟ ΑΠΟ ΤΗΝ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ISBN: 978-960-214-704-7

ΑΘΗΝΑ 2007

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΛΒ΄ ΕΦΟΡΕΙΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

**Ο αρχαιολογικός χώρος της Ελέας
και οι εργασίες ανάδειξής του**

Πρακτικά ημερίδας:
«Εργασίες ανάδειξης στους αρχαιολογικούς χώρους της Θεσπρωτίας.
Ελέα, Ντόλιανη, Δυμόκαστρο»
Ηγουμενίτσα, 14 Δεκεμβρίου 2007

ΑΘΗΝΑ 2007

© Υπουργείο Πολιτισμού
ΛΒ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης
Κύπρου 68, Ηγουμενίτσα
Τηλ. 26650.29177 - 26650.29718, Fax: 26650.25133
E-mail: lberka@culture.gr
ISBN: 978-960-214-704-7

Εικόνα εξώφυλλου: Αεροφωτογραφία της Ελέας

100

95

75

25

5

0

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το έργο «Ανάδειξη – Ανάπλαση Αρχαιολογικών Χώρων Ελέας και Ντόλιανης Θεσπρωτίας» πραγματοποιήθηκε κατά το χρονικό διάστημα 11.09.2002 ~ 31.12.2007, με χρηματοδότηση από το Μέτρο 3.3 «Ανάδειξη πολιτισμικών στοιχείων» του Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος Ηπείρου του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης, απολογιστικά και με αυτεπιστασία, αρχικά από την Η' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Κέρκυρας – Θεσπρωτίας και εν συνέχεια από την ανεξάρτητη πλέον ΑΒ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Θεσπρωτίας.

Η υποβληθείσα στην Περιφέρεια Ηπείρου πρόταση, συνολικού προϋπολογισμού 1.808.821,72 EURO, αφορούσε στην ανάδειξη δύο ανεξάρτητων μεταξύ τους αρχαιολογικών χώρων, της Ελέας στο Δήμο Παραποτάμου και της Ντόλιανης στο Δήμο Παραποτάμου.

Το υποέργο «Ανάδειξη – Ανάπλαση Αρχαιολογικού Χώρου Ελέας», προϋπολογισμού 1.199.881,15 EURO, συμπεριέλαβε ποικίλες εργασίες -υποδομής, προστασίας, ανάδειξης και τεκμηρίωσης- που είχαν το διττό στόχο, αφενός μεν να καταστήσουν τον αρχαιολογικό χώρο προσβάσιμο, ώστε ο επισκέπτης να αποκομίζει μία σφαιρική εικόνα των σημαντικότερων σωζόμενων μνημείων και του χαρακτήρα του και να κατανοεί το σύνολο των πραγματοποιηθεισών επεμβάσεων, αφετέρου δε να συμβάλλουν στην προστασία, ανάδειξη και προβολή του. Βασική αρχή των εργασιών αυτών αποτέλεσε αφενός μεν ο σεβασμός και η ανάδειξη της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας του χώρου και των μνημείων του, αφετέρου δε η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.

Οι εργασίες ανάδειξης στον αρχαιολογικό χώρο της Ελέας εντάσσονται σε ένα ευρύτερο πρόγραμμα εργασιών για την αξιοποίηση και προβολή των αρχαιολογικών χώρων της Θεσπρωτίας, που περιλαμβάνουν ακόμη τον Πύργο Ραγίου, κοντά στην Ηγουμενίτσα, τη Φανοτή – Ντόλιανη στο Δήμο Παραποτάμου, τη Γιτάνη στο Δήμο Φιλιατών και το Δυμόκαστρο στην Κοινότητα Πέρδικας, αλλά και μικρότερους αρχαιολογικούς χώρους και θέσεις με αρχαιότητες. Οι χώροι αυτοί, σε συνδυασμό με το υπό ολοκλήρωση σήμερα Αρχαιολογικό Μουσείο Ηγουμενίτσας, τη δημιουργία της Αρχαιολογικής Συλλογής της Πέρδικας και την έκθεση εποπτικού υλικού στο παλαιό Δημοτικό Σχολείο της Γλυκής θα αποτελέσουν ένα δίκτυο επισκέψιμων αρχαιολογικών χώρων, μνημείων και μουσείων διάσπαρτων σε όλη την έκταση του Νομού Θεσπρωτίας και δύνανται να λειτουργήσουν ως σημαντικό μέσο άμβλυσης των ανισοτήτων, όσον αφορά στην ανάπτυξη και το βιοτικό επίπεδο της περιοχής αλλά και ως καθοριστικός παράγοντας της κοινωνικής και οικονομικής ανασυγκρότησής της.

Η παρούσα έκδοση των πρακτικών της ημερίδας, που διοργανώθηκε στις 14 Δεκεμβρίου 2007 στο πλαίσιο του υποέργου «Ανάδειξη – Ανάπλαση Αρχαιολογικού Χώρου Ελέας», θεωρούμε ότι μαζί με το υπόλοιπο έντυπο υλικό για το χώρο θα αποτελέσει μέσο προβολής και ενημέρωσης του επιστημονικού και του ευρύτερου κοινού για την απομακρυσμένη αυτή περιοχή του ελλαδικού χώρου, που όμως έχει να επιδείξει σημαντικότητα αρχαιολογικό πλούτο.

Γεώργιος Ρήγιμος
Αρχαιολόγος - Υπεύθυνος του Υποέργου

100

95

75

25

5

0

Η βόρεια πυλίδα του οικισμού

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γ. Ρήγινος - Κ. Λάζαρη, Αρχαιολογικός χώρος Ελέας. Εργασίες ανάδειξης και νέα αρχαιολογικά δεδομένα.....	σελ. 7
Α. Λάμπρου – Α. Κατσιγιάννη – Π. Πέτσιος, Ο αρχαιολογικός χώρος της Ελέας μέσα από τη διαδρομή περιήγησης των επισκεπτών.....	σελ. 17
Βιβλιογραφία.....	σελ. 26
Φωτογραφίες.....	σελ. 27

100

95

75

25

5

0

Κατοικία στο νοτιοδυτικό τμήμα του οικισμού

Γεώργιος Ρήγινος, Αρχαιολόγος, Προϊστάμενος ΛΓ' Ε.Π.Κ.Α.
Κασσιανή Λάζαρη, Αρχαιολόγος ΛΒ' Ε.Π.Κ.Α.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΕΛΕΑΣ: ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΚΑΙ ΝΕΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Στη μνήμη του Βασίλη Λώλου, Δημάρχου Παραμυθιάς

Μέχρι το φθινόπωρο του 1985, όταν η τότε αρμόδια για τη Θεσπρωτία Η' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Κέρκυρας – Θεσπρωτίας ξεκίνησε τις πρώτες ανασκαφικές έρευνες στον αρχαιολογικό χώρο της Ελέας, ελάχιστα πράγματα ήταν γνωστά για τον αρχαίο οχυρωμένο οικισμό λίγα χιλιόμετρα νότια της Παραμυθιάς, γνωστό σε όλους ως κάστρο της Βέλλιανης, όπως άλλωστε και για την αρχαία Θεσπρωτία γενικότερα.

Το σύνολο της έκτασης των 105 στρεμμάτων του κάστρου καλύπτονταν από ιδιαίτερα πυκνή πλώδη βλάστηση και ψηλά πουρνάρια και χρησιμοποιούνταν σχεδόν αποκλειστικά ως βοσκότοπος των κτηνοτρόφων της περιοχής. Μόνο τα επιβλητικά σωζόμενα πολυγωνικά τείχη και η μνημειακή ΒΑ πύλη του οικισμού πρόβαλαν ως αδιάφυστα τεκμήρια της πάλαι ποτέ ακμής του και της σημασίας του στην ιστορία της αρχαίας Θεσπρωτίας και της Ηπείρου γενικότερα (Φωτ. 1).

Ο αείμνηστος βέβαια μελετητής της ηπειρωτικής αρχαιολογίας, καθηγητής Σωτήρης Δάκαρης¹, και πριν από αυτόν ο Nicolas Hammond, ο Σπύρος Μουσελίμης και άλλοι είχαν επισημάνει τη θέση και τη σημασία του χώρου, όμως η μη ανταπόκριση της ελληνικής Πολιτείας καθιστούσε αδύνατη οποιαδήποτε παρέμβαση.

Το ουσιαστικό ενδιαφέρον και το ασίγηστο πάθος του νέου τότε Προέδρου της Κοινότητας Βέλλιανης και μετέπειτα δημάρχου Παραμυθιάς -αείμνηστου Βασίλη Λώλου- οδήγησε στην έναρξη των αρχαιολογικών ερευνών στο κάστρο της Βέλλιανης, που χρηματοδοτήθηκαν με το συνολικό ποσό των 600.000 δραχμών, εκ των οποίων τα μισά από την Κοινότητα και τα υπόλοιπα από τον Εκπολιτιστικό Σύλλογο Βελλιανιτών. Στο χώρο απασχολήθηκαν συνολικά δεκατρείς εργάτες και -κυρίως- εργάτριες, που καθημερινά ανέβαιναν

¹Για τις παλαιότερες αναφορές στον αρχαιολογικό χώρο βλ. Hammond 1967, 71-72, Δάκαρης 1972, 37-39, 86-87, 91-92, 97-99, 113, 115-117, 119-120, 123, 129-131, 139, 161, 163, 178, 184, 201, Μουσελίμης 1980, 44-45, Μπίκας 1997, 37-39, 79-128.

ασθμαίνοντας τα κρύα πρωινά του φθινοπώρου του 1985 το δύσβατο ανηφορικό μονοπάτι προς το κάστρο, αμειβόμενοι με ημερομίσθιο 1.300 δραχμές. Τα Σαββατοκύριακα, που η εργασία ήταν εθελοντική και χωρίς αμοιβή, οι απασχολούμενοι αυξάνονταν με γεωμετρική πρόοδο: Κάτοικοι του χωριού, μαθητές του Δημοτικού Σχολείου, δάσκαλοι και παπάδες με προεξάρχοντα τον πρώην Κοινοτάρχη, έκοβαν πουρνάρια, κλάδευαν δέντρα και ξερίζωναν ασφάκες, αποκαλύπτοντας στα έκπληκτα μάτια όλων μας άγνωστους αναλημματικούς τοίχους, σχεδόν πλήρεις κατόψεις αρχαίων κτιρίων και εντυπωσιακά τμήματα οχυρώσεων.

Οι άοκνες προσπάθειες του Βασίλη Λώλου και οι συνεχείς πιέσεις του έπεισαν τον τότε Νομάρχη Θεσπρωτίας Ν. Σκαλτσά να διαθέσει για όσο χρόνο απαιτούνταν τα μηχανήματα της Νομαρχίας, προκειμένου να διανοιχθεί δρόμος πρόσβασης προς την ανατολική είσοδο του αρχαιολογικού χώρου, που ως τότε ήταν προσιτός μόνο από ένα δύσβατο μονοπάτι. Ο ίδιος αυτός δρόμος ασφαλτοστρώθηκε λίγα χρόνια αργότερα σε όλο το μήκος του με κοινοτικά κονδύλια της 3^{ης} Εδαφικής Περιφέρειας του Νομού. Η έγνοια του να παραμείνει προσπελάσιμο το κάστρο σε κάθε μεταφορικό μέσο οδήγησε σε διαρκή συντήρηση και βελτίωσή του.

Η πραγματοποίηση στον αρχαιολογικό χώρο των πρώτων ανασκαφικών ερευνών², κατέστησε από την αρχή σαφή τη σημασία του για την ιστορία της Θεσπρωτίας, καθώς από την πρώτη κιόλας ανασκαφική περίοδο ήρθαν στο φως τμήματα της πολιτικής και εμπορικής Αγοράς του οικισμού και εντοπίστηκαν δημόσια κτίρια και ένας μικρός ναός, οι έρευνες των οποίων παρέμειναν ωστόσο αποσπασματικές και μικρής κλίμακας, λόγω της ανεπαρκούς χρηματοδότησης.

Ως εκ τούτου, η έναρξη του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (Κ.Π.Σ.) και η ένταξη σε αυτό έργων προστασίας και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς, στα οποία όμως δεν περιλαμβάνονταν η χρηματοδότηση ανασκαφικών ερευνών, αποτέλεσε ένα μεγάλο δίλημμα: Θα έπρεπε να προταθούν για ανάδειξη αρχαιολογικοί χώροι, όπως αυτοί της Θεσπρωτίας -η Ελέα, η Ντόλιανη ή το Δυμόκαστρο- οι οποίοι ήταν ελάχιστα ερευνημένοι ανασκαφικά, ή θα έπρεπε οι χώροι αυτοί να παραμείνουν στην αφάνεια μέχρι κάποτε -στο απώτερο μέλλον- να ερευνηθούν επαρκέστερα, ώστε να μπορέσουν να αναδειχθούν, εντασσόμενοι στο ... 23^ο Κ.Π.Σ., 200 ή 300 χρόνια αργότερα.

Η απειρία του Υπουργείου Πολιτισμού και ειδικά μίας μικρής Περιφερειακής Υπηρεσίας, όπως η Η' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, ήταν

²Πρέα – Αλεξανδρή 1987, 348, Πρέα – Αλεξανδρή 1988, 346 – 349, Ρήγιнос 1992, 353-355, Riginos 1996, 171-172, Ρήγιнос 1999, 19-20, Ρήγιнос 2000, 320 κ. εξής, Βλαχοπούλου-Οικονόμου 2003, 187-189

βέβαια ανασταλτικός παράγοντας στην προώθηση των εν λόγω έργων, ωστόσο η πρόκληση υπήρξε μεγάλη και ο ενθουσιασμός υπερέαυψε την όποια απειρία.

Τέσσερα χρόνια μεσολάβησαν από την υποβολή των αρχικών χειρόγραφων προτάσεων για την ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων της Θεσπρωτίας το 1999, μέχρι την έναρξη των εργασιών στους αρχαιολογικούς χώρους το φθινόπωρο του 2002. Μεσολάβησαν η εκπόνηση των προμελετών των έργων³, η υποβολή τους στο Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο, το οποίο τις ενέκρινε ομόφωνα, και η έκδοση της σχετικής εγκριτικής Υπουργικής Απόφασης. Το φθινόπωρο του 2001 υποβλήθηκαν τα πρώτα Τεχνικά Δελτία των εν λόγω έργων για ένταξη στο Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ηπείρου, ενώ η διαδικασία ολοκληρώθηκε το καλοκαίρι του 2002 με την ένταξη των έργων στο Π.Ε.Π.⁴

Οι εργασίες ανάδειξης στην Ελέα ξεκίνησαν με συστηματική αποψίλωση και τακτοποίηση των δεκάδων λιθοσωρών και του καταπεσμένου αρχαίου οικοδομικού υλικού, που ήταν διάσπαρτο στο χώρο, προκειμένου να καταστεί δυνατή η εκπόνηση νέων τοπογραφικών διαγραμμάτων, απαραίτητων -πέραν των άλλων- και για τη σύνταξη της οριστικής μελέτης ανάδειξης του χώρου, η οποία ολοκληρώθηκε την άνοιξη του 2003 και εγκρίθηκε το καλοκαίρι του ίδιου έτους⁵.

Οι εργασίες που εκτελέστηκαν στους αρχαιολογικούς χώρους της Θεσπρωτίας, συμπεριλαμβανομένης και της Ελέας, ήταν παρόμοιες σε μεγάλο βαθμό. Απαραίτητη για τη λειτουργία του χώρου ως επισκέψιμο ήταν η δημιουργία υποδομών για τους επισκέπτες. Μεταφέρθηκαν καταρχάς τα δίκτυα ηλεκτροδότησης και ύδρευσης, δημιουργήθηκε δίκτυο πυρόσβεσης, κατασκευάστηκε χώρος στάθμευσης και μικρό φυλάκιο - ειδοτήριο (Φωτ. 2) για την έκθεση εποπτικού υλικού με την ιστορία των μνημείων του αρχαιολογικού χώρου. Η υπό ανάδειξη έκταση περιφράχθηκε πλήρως, ενώ στα βασικά σημεία πρόσβασης ανοίχθηκαν θύρες για τους επισκέπτες αλλά και για την εξυπηρέτηση των εργασιών.

Για την πραγματοποίηση διαφόρων εκδηλώσεων, που θα φέρουν κοντά τους

³Οι προμελέτες για την ανάδειξη των μεγάλων αρχαιολογικών χώρων της Θεσπρωτίας επιπονήθηκαν από ολιγομελείς ομάδες εργαζομένων στην Η' Εφορεία Αρχαιοτήτων με συντονιστή τον αρχαιολόγο και τότε Επιμελητή Αρχαιοτήτων Θεσπρωτίας, Γεώργιο Ρήγινο. Βλ. Ρήγιнос κλπ. 2000

⁴Οι εργασίες στον αρχαιολογικό χώρο της Ελέας πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο του έργου «Ανάδειξη – Ανάπλαση Αρχαιολογικών Χώρων Ελέας και Ντόλιανης Θεσπρωτίας», που εντάχθηκε στο Μέτρο 3.3 του Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος Ηπείρου του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης με τη 2502/08.07.2002 απόφαση του Γενικού Γραμματέα της Περιφέρειας Ηπείρου.

⁵Ρήγιнос κλπ. 2003

μαθητές, τους κατοίκους της περιοχής αλλά και τους επισκέπτες έχει προβλεφθεί, κοντά στο φυλάκειο, η κατασκευή μικρού χώρου εκδηλώσεων, από όπου είναι ορατή η εντυπωσιακή βορειοανατολική πλευρά της αρχαίας οχύρωσης, αλλά και ο φωτισμός τόσο των τειχών, όσο και τμημάτων της διαδρομής των επισκεπτών.

Πέραν των βασικών αυτών υποδομών, το μεγαλύτερο μέρος του προϋπολογισμού του έργου αφορά στην κατασκευή μιας σαφώς οριοθετημένης και βατής διαδρομής για τους επισκέπτες, έτσι ώστε να περνούν κοντά από τα σημαντικότερα μνημεία του οικισμού και να μπορούν να κατανοήσουν την αρχιτεκτονική του οργάνωση και τη λειτουργία του κατά την εποχή της ακμής του. Παράλληλα με τις εργασίες κατασκευής του μονοπατιού, πραγματοποιήθηκαν εργασίες αποχωμάτωσης των παρακείμενων στη διαδρομή κτιρίων, τακτοποίησης του διάσπαρτου γύρω από αυτά οικοδομικού υλικού και αποκατάστασης των μερικώς κατεστραμμένων λιθοδομών τους, ώστε να καθίσταται σαφής η κάτοψη τους.

Η πρόοδος των εργασιών αυτών, αποκάλυπτε πλήθος άλλων ζητημάτων⁶, όπως:

- Πώς είναι δυνατό να ελεγχθεί στοιχειωδώς η βλάστηση στα εκατοντάδες στρέμματα του οικισμού;
- Με ποια κονδύλια θα συντηρηθούν τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα και τα νέα κινητά ευρήματα, που έρχονται καθημερινά στο φως;
- Με ποιο τρόπο θα προστατευθούν μνημεία που έχουν περισσότερες φθορές από ό,τι αρχικά ήταν ορατό;
- Ποια υλικά θα χρησιμοποιηθούν για την κατασκευή των μονοπατιών των επισκεπτών, εκ των οποίων κάποια είναι και αρχαίοι δρόμοι; και
- Πώς τελικά οι πραγματοποιούμενες εργασίες θα προστατευθούν από τις καιρικές συνθήκες, ώστε το έργο να συνεχίσει να υφίσταται και μετά το τέλος του προγράμματος ανάδειξης;

Επιλέγησαν τις περισσότερες φορές κάποιες ευρύτερα αποδεικτές λύσεις, προσαρμοσμένες στις ιδιαιτερότητες του αρχαιολογικού χώρου της Ελέας. Ενδεικτικά αναφέρεται:

- Η επιλεκτική πραγματοποίηση μικρής έκτασης ψευασμών, η επάλειψη των ριζών των πουρναριών με ζιζανιοκτόνο, το συστηματικό κλάδεμα των δέντρων και η εκρίζωση των ζιζανίων, αλλά και οι φυτεύσεις, που καλλωπίζουν το χώρο και καλύπτουν τις σύγχρονες παρεμβάσεις.

⁶Σχετική ανακοίνωση με τίτλο «Εργασίες ανάδειξης στους αρχαιολογικούς χώρους της Θεσπρωτίας» πραγματοποιήθηκε από τους υπογράφοντες το παρόν κείμενο σε συνέδριο, που διοργανώθηκε από το Σύλλογο Ελλήνων Αρχαιολόγων στη Θεσσαλονίκη, το Δεκέμβριο του 2005, με θέμα τα αρχαιολογικά έργα, που εκτελούνται με αυτεπιστασία στο πλαίσιο του Γ' Κ.Π.Σ.

- Η χρήση γεωυφάσματος και αδρανών υλικών σε χρώμα που να ταιριάζει οπτικά με τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα, για την κάλυψη των ευπαθών οδοστρωμάτων των αρχαίων δρόμων, από τους οποίους θα διέρχεται ο επισκέπτης (Φωτ. 3).
- Η κατασκευή μεταλλικών και ξύλινων ραμπών για διευκόλυνση της πρόσβασης σε δυσπρόσιτα σημεία ή προικιμένους να παρακαμφθούν αρχαία κτίρια (Φωτ. 4).
- Η δημιουργία ενός πυκνού δικτύου αποστραγγιστικών αυλάκιων, που απομακρύνουν τα νερά της βροχής και των φυσικών πηγών του χώρου, έτσι ώστε να αποφεύγεται η απόπλυση του εδάφους και η φθορά στα αποκαλυφθέντα αρχαία κτίρια, καθώς μετά τις παρεμβάσεις είχε διαταραχθεί η ισορροπία που είχε κατακτήσει ο χώρος στη διάρκεια των αιώνων.

Καθοριστική επίσης για την εξέλιξη των εργασιών ήταν η χρήση εικαστικού μηχανήματος εντός του χώρου, με τη βοήθεια του οποίου απομακρύνθηκαν τόνοι μπάζων και χωμάτων, που είχαν συσσωρευθεί από τις παλαιότερες ανασκαφικές έρευνες αλλά και τις εργασίες ανάδειξης, ο όγκος των οποίων παρεμπόδιζε την απρόσκοπτη θέαση των αρχαιοτήτων.

Οι τοίχοι των οικοδομημάτων αποκαταστάθηκαν με επανατοποθέτηση των μεγάλου μεγέθους γωνιολίθων των κτιρίων στην αρχική τους θέση και αρμολόγημα των μικρότερων λίθων με τη χρήση ασθενούς κονιάματος ή τσιμεντοπολτού κατά τις μεθόδους που εφαρμόζονται διεθνώς στα αρθρωτά αρχαία μνημεία.

Παράλληλα, ελαφρά μεταλλικά στέγαστρα τοποθετήθηκαν, προικιμένου να προστατευθούν ευπαθή δάπεδα ή στρώματα από κεραμίδια, που κατέπεσαν με την κατάρρευση των στεγών των αρχαίων οικιών, καθώς και μεγάλα πιθάρια για αποθήκευση γεωργικών προϊόντων.

Μεγαλόπνοο σχέδιο αποτέλεσε η αναστήλωση της καλύτερα σωζόμενης βορειοανατολικής πύλης της οχύρωσης.

Η φυσικά οχυρή θέση της Ελέας⁷ στους πρόποδες των βουνών της Παρραμυθιάς με τις απόκρημνες κορυφές του Κορύλα στα ανατολικά της, κατέστησε περιττή την περιμετρική οχύρωση του οικισμού. Η βορειοδυτική, δυτική και νότια πλευρά του είναι φυσικά οχυρές και ενισχύονται από τμήματα τείχους στα λιγοστά βατά σημεία τους, ενώ ισχυρή πολυγωνική οχύρωση υψώνεται μόνο στα ανατολικά και βόρεια.

Τα τείχη της πόλης κατασκευαστικά ακολουθούν το πολυγωνικό σύστημα τειχοποιίας και χρονολογούνται στην εποχή ίδρυσης της πόλης γύρω στο 360

⁷Για την οχύρωση του αρχαιολογικού χώρου εκτός των προηγούμενων βλ. Ρήγιнос – Λάζαρη 2007, 27

100
95
75
25
5
0

π.Χ. (Φωτ. 5). Επιμελέστερη δόμηση παρουσιάζει η ανατολική πλευρά της οχύρωσης και ιδιαίτερα το τμήμα γύρω από την πύλη, όπου το πάχος των τειχών φθάνει τα 4 μ. Βόρεια της πύλης δημιουργείται θλάση, εν είδει μικρού πύργου, ενώ ο τραπεζοειδούς κάτοψης μοναδικός πύργος της οχύρωσης, εντοπίζεται στη βορειοανατολική γωνία του οχυρωματικού περιβόλου.

Η εξωτερική επικοινωνία του οικισμού εξασφαλιζόνταν στο τμήμα αυτό από μία κύρια πύλη και μία βοηθητική πυλίδα, ενώ κατά την αρχαιότητα την κύρια πρόσβαση αποτελούσε ελικοειδής δρόμος, που από την πεδιάδα οδηγούσε στο ηπιότερο σημείο της απότομης δυτικής πλευράς.

Η ανατολική πύλη έχει πλάτος 2 μ. και επιμήκειες παραστάδες, που γεφυρώνονται με τέσσερα ογκώδη ανώφλια (Φωτ. 6). Εσωτερικά και εξωτερικά της υπήρχε άφθονο καταπεσμένο οικοδομικό υλικό, από την ίδια την πύλη και από παρακείμενα τμήματα των τειχών, αλλά και αδρά επεξεργασμένοι ή εντελώς άμορφοι λίθοι από το εσωτερικό γέμισμα του τείχους, το οποίο απομακρύνθηκε σταδιακά, ενώ οι καλύτερα δουλεμένοι γωνιόλιθοι τακτοποιήθηκαν αριθμημένοι στο πλάτωμα μπροστά στα βορειοανατολικά τείχη.

Εν συνεχεία από το εσωτερικό της πύλης αφαιρέθηκαν τα τμήματα ενός από τα ανώφλια, ένα δεύτερο σχεδόν ακέραιο καταπεσμένο ανώφλι καθώς και μερικές δεκάδες γωνιόλιθοι από την περιοχή εσωτερικά των τειχών. Παράλληλα, αφαιρέθηκε, προκειμένου να συντηρηθεί, και το μετακινημένο από την αρχική του θέση τρίτο ανώφλι.

Η κατάσταση διατήρησης της πύλης αποτυπώθηκε φωτογραμμετρικά⁸ και ακολούθησε η εκπόνηση μελέτης στερέωσης και μερικής αναστήλωσής της⁹, η οποία εγκρίθηκε ομόφωνα από το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο.

Η πύλη παρουσίαζε μικρής έκτασης στατικά προβλήματα, λόγω της απόπλυσης του εδάφους μεταξύ των λίθων των θεμελίων και της ερπυστικής συμπεριφοράς του βραχώδους υποστρώματος της. Παράλληλα, είχε θραυστεί το σωζόμενο στη θέση του ανώφλι και δύο από τις καλυπτήριες δοκούς, ενώ άλλοι λίθοι είχαν δημιουργήσει σπηλαιώματα και ριγματοωθεί από τον παγετό και τις μικρομετακινήσεις που ακολούθησαν τις πρώτες ολισθήσεις. Στόχος της επέμβασης ήταν, να εξασφαλιστεί η ευστάθεια της πύλης και του τείχους και να επανατοποθετηθούν τα μέλη, που είχαν καταπέσει και των οποίων η θέση αναγνωριζόταν χωρίς αμφιβολίες. Οι εργασίες εκτελέστηκαν σε εννέα στάδια, από

⁸ Η φωτογραμμετρική αποτύπωση της πύλης πραγματοποιήθηκε από τον Τοπογράφο – Μηχανικό Πανταζή Αδρίμη.

⁹ Η μελέτη στερέωσης και μερικής αποκατάστασης της πύλης εκπονήθηκε από τον αρχιτέκτονα Αχιλλέα Τρανουλίδη, σε συνεργασία με τους υπογράφοντες το παρόν κείμενο και με επιστημονικό σύμβουλο τον πολιτικό μηχανικό και καθηγητή στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο δρ. Κώστα Ζάμπα (βλ. Τρανουλίδης κλπ. 2006).

τα μέσα Ιουλίου έως και το Σεπτέμβριο του 2007.

- Προϋπόθεση για την ασφαλή εκτέλεση των εργασιών, ήταν η δημιουργία ικριωμάτων εσωτερικά και εξωτερικά του τείχους.
- Ακολούθησε η πλήρης αποσυναρμολόγηση της πύλης και τμήματος του αρχαίου τείχους γύρω από αυτή (Φωτ. 7). Οι γωνιόλιθοι τοποθετήθηκαν αριθμημένοι στον ανοικτό χώρο μπροστά στα τείχη, ώστε να μπορούν εύκολα να επανατοποθετηθούν στην αρχική τους θέση.
- Όσοι από τους λίθους είχαν θρυμματιστεί ανεπανόρθωτα ή χαθεί στη διάρκεια των αιώνων, αντικαταστάθηκαν με νέους από υλικό της περιοχής, που λαξεύθηκαν ώστε να ακολουθούν την πολυγωνική τυπολογία του τείχους και η επιφάνειά τους υπέστη κατεργασία με βελόνι.
- Οι σπασμένοι σε δύο ή τρία τμήματα λίθοι συγκολλήθηκαν με σπλισμούς τιτανίου στη μάζα του πετρώματος καιτσιμεντοπολτό από λευκότσιμέντο στους αρμούς.
- Το σύνολο των αέριων αρχαίων, των συγκολλημένων και των νέων λίθων επανατοποθετήθηκαν στην αρχική τους θέση, με τρόπο ώστε να αποκατασταθούν οι επαφές τους στις έδρες και να επανακτηθεί η αρχική πλοκή τους, που έχει διαταραχθεί λόγω των παραμορφώσεων.
- Η οχύρωση στην περιοχή της πύλης ενισχύθηκε εσωτερικά με νάρθηκες που εξασφάλισαν την αντιστήριξη του εξωτερικού θώρακα.
- Η ανώτερη επιφάνεια σφραγίστηκε με λίθους καιτσιμέντο, ώστε να αποκλειστεί ηει των άνω είσοδος των ομβρίων.
- Τα θεμέλια της πύλης εγχιβωτίστηκαν στην κατώτερη στάθμη τους με χαλινό από σπλισμένο σκυρόδεμα, ώστε να προστατευτούν από την απόπλυση του εδάφους και πιθανές μελλοντικές ολισθήσεις.
- Τέλος, οι παρεμβάσεις αποκαταστάθηκαν αισθητικά, ώστε να ελαχιστοποιηθεί η οπτική όχληση, που θα μπορούσαν να προκαλέσουν στον επισκέπτη.

Το πέρας των εργασιών κατέστησε την πύλη απολύτως ασφαλή για τους επισκέπτες και αποκατέστησε τη στατικότητά της, που είχε διαταραχθεί σημαντικά τα τελευταία είκοσι χρόνια και είχε αρχικά πρόχειρα αντιμετωπιστεί με την τοποθέτηση σιδερένιου προστατευτικού πλαισίου. Η σημερινή της μορφή είναι πια πολύ κοντά στην αρχική, κατά την περίοδο ακμής της Ελέας (Φωτ. 8).

Η επιτυχία των εργασιών ανάδειξης ενός χώρου εξαρτάται από το πόσο ο χώρος αυτός γίνεται κατανοητός ακόμα και στον ανυποψίαστο περί τα αρχαιολογικά επισκέπτη και παράλληλα από το βαθμό που του δίνουν τη δυνατότητα να απολαύσει την επίσκεψή του, αναπαυόμενος στη σιά των δέντρων ή απολαμβάνοντας τη γύρω θέα.

Στην Ελέα, αλλά και στους άλλους υπό ανάδειξη χώρους της Θεσπρωτίας

ιδιαίτερη έμφαση έχει δοθεί στην ενημέρωση των επισκεπτών για την ιστορία και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του χώρου. Ενημερωτικές πινακίδες με σχέδια, φωτογραφίες και σύντομα κείμενα έχουν τοποθετηθεί κοντά στα αρχαία κτίρια και σε κομβικά σημεία των διαδρομών περιήγησης.

Για την καθοδήγηση του επισκέπτη έχει επίσης εκδοθεί το τοπογραφικό διάγραμμα του χώρου, στο οποίο σημειώνεται η κύρια και οι εναλλακτικές διαδρομές και τα επισιπέψιμα αρχαία κτίρια, καθώς και τρίπτυχο ενημερωτικό φυλλάδιο με κατατοπιστικό για το χώρο κείμενο και φωτογραφίες, ενώ σε έναν εκτενή αρχαιολογικό οδηγό¹⁰ παρουσιάζεται παράλληλα με την Ελέα, η ιστορία της Θεσπρωτίας και ειδικά της περιοχής της Ελεάτιδας, της σημερινής κοιλάδας της Παραμυθιάς, που αποτελούσε την περιοχή επικράτειας της αρχαίας πόλης.

Η εικόνα του αρχαιολογικού χώρου έχει αλλάξει καθοριστικά τα τελευταία χρόνια. Έχουμε πια ασφαλή στοιχεία για την πολεοδομική οργάνωση της Ελέας, για τις ιδιωτικές κατοικίες και τα δημόσια κτίρια, αλλά και για τις δραστηριότητες των κατοίκων.

Υποθέσεις εργασίας του παρελθόντος έχουν επιβεβαιωθεί, όπως η ύπαρξη και η αρχιτεκτονική οργάνωση της Αγοράς με τις περιμετρικές στοές, τη θέση της οποίας στο κεντρικό τμήμα του οικισμού είχε ταυτίσει ο Σωτήρης Δάκιαρης και που η εντυπωσιακή μορφή τους θα αναδειχθεί με αναστηλωτικές παρεμβάσεις. Άλλες πάλι έχουν καταρριφθεί. Το πολυαναφερόμενο λ.χ. τόσο από το Σωτήρη Δάκιαρη, όσο και από τους νεότερους μελετητές του χώρου «θέατρο» της πόλης δε βρέθηκε τελικά. Στη θέση του ανασκάφηκε μία γειτονιά του οικισμού με δύο οικοδομικές νησίδες κτιριακών συγκροτημάτων, πλήρως εναρμονισμένες στο επικλινές φυσικό ανάγλυφο, που διαχωρίζονται από κατηφορικό δρόμο που καταλήγει στην Αγορά.

Οι συνεχιζόμενες εργασίες έχουν ακόμα πολλά να αποκαλύψουν για το χώρο. Στερεωτικές και αναστηλωτικές επεμβάσεις έχουν ήδη ξεκινήσει τόσο σε σημεία της οχύρωσης, όπως π.χ. ο βόρειος πύργος και η βόρεια πυλίδα, όσο και στις στοές της Αγοράς. Οι ανασκαφικές έρευνες έχουν φέρει στο φως επίσης εντυπωσιακά κινητά ευρήματα, που φωτίζουν πτυχές της ζωής των κατοίκων του οικισμού και σύντομα θα κοσμήσουν τις προθήκες του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηγουμενίτσας.

Οι εργασίες ανάδειξης του χώρου, ωστόσο, έχουν -πέραν της αρχαιολογικής- και μία εξίσου σημαντική κοινωνική διάσταση: Η Ήπειρος ανήκει στην τριάδα των διεθνώς πλέον φτωχών περιφερειών. Το ποσοστό του πληθυσμού, που ζει κάτω από τα όρια της φτώχειας, αγγίζει το 33%, ενώ η ανεργία φτάνει το 11% του

¹⁰ Ρήγιнос – Λάζαρη 2007

εργατικού δυναμικού. Στη ζοφερή αυτή εικόνα, η πρόσληψη προσωπικού για την πραγματοποίηση των εργασιών ανάδειξης του χώρου προσφέρει -ένα εποχικό και πρόσκαιρο μιν, αλλά όχι αμελητέο εισόδημα- σε πολλές οικογένειες της περιοχής, καθώς το 80% και πλέον των πιστώσεων καλύπτει τη μισθοδοσία του πολυάριθμου εποχικού επιστημονικού, τεχνικού και εργατοτεχνικού προσωπικού, ενώ και το υπόλοιπο ποσοστό συμμετέχει σε αυτή έμμεσα, μέσω των προμηθειών υλικών ή της παροχής υπηρεσιών από την εντόπια αγορά.

Επόμενος και βασικότερος στόχος της ΑΒ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, στην αρμοδιότητα της οποίας πέρασε ο αρχαιολογικός χώρος από το Σεπτέμβριο του 2006, θα πρέπει να είναι η εξεύρεση πόρων, ώστε η Ελέα και οι άλλοι χώροι της Θεσπρωτίας να διατηρηθούν στην κατάσταση, που θα τους οδηγήσουν οι εργασίες ανάδειξης και μετά το τέλος των χρηματοδοτήσεων από την Ευρωπαϊκή Ένωση και να παραμείνουν πόλος έλξης τόπων και ξένων.

Πρόκειται βέβαια για μία δέσμευση του Ελληνικού Δημοσίου απέναντι στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία δυστυχώς δεν υλοποιήθηκε ούτε μετά τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (Μ.Ο.Π.) ούτε μετά το Α' και το Β' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, με αποτέλεσμα χώροι παρόμοιοι με αυτούς της Θεσπρωτίας σε γειτονικούς νομούς να ξαναεγκαταλειφθούν και να ξαναερημώσουν. Πιστεύουμε όμως ότι υπάρχουν εκείνοι που θα αντισταθούν. Γιατί έχει αποδειχθεί ότι οι διάφοροι θεσμοί μπορεί να υπάρχουν, αλλά χωρίς εκείνους τους ανθρώπους, που θα τους κινητοποιήσουν, δεν αποδίδουν τα προσδοκώμενα. Οι θεσμοί μπορεί να υπάρχουν από δεκαετίες, άνθρωποι όμως σαν το Βασίλη το Λώλο και πολλούς άλλους επώνυμους και ανώνυμους ενεργοποίησαν τους όποιους αρμόδιους. Αν δεν υπήρχαν αυτοί οι άνθρωποι μπορεί να μην υπήρχε σήμερα η Ελέα, η Φανοτή-Ντόλιανη, το Δυμόκαστρο ή η Γιτάνη.

Η λειτουργία και η εξασφάλιση της προσβασιμότητας στους τέσσερις αυτούς σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους, σε συνδυασμό με τον ήδη επισκέψιμο χώρο του Πύργου Ραγίου, κοντά στην Ηγουμενίτσα, θα επιτρέψει τη δημιουργία ενός ενιαίου δικτύου πολιτιστικών διαδρομών στο νομό Θεσπρωτίας, το οποίο θα αποτελέσει αφορμή για περαιτέρω βελτίωση της προσβασιμότητας στα πολιτιστικά αγαθά του νομού, συμβάλλοντας ταυτόχρονα σημαντικά στην ανάπτυξη της παραμεθόριας αυτής περιοχής.

100
95
75
25
5
0

Κατοικία νότια της Αγοράς

100

95

75

25

5

0

Κατσιγιάννη Αθανασία
Λάμπρου Ευανθία
Πέτσιος Πέτρος,
Αρχαιολόγοι ΛΒ' Ε.Π.Κ.Α.

Ο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΕΑΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΠΕΡΙΗΓΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ

Η ύπαρξη στην Ήπειρο μίας αρχαίας πόλης με το όνομα «Ελέα» είναι γνωστή από φιλολογικές και επιγραφικές μαρτυρίες αλλά και από κοπές νομισμάτων της πόλης, που έχουν βρεθεί στην ευρύτερη περιοχή. Από τις ίδιες πηγές είναι επίσης γνωστό το όνομα του ηπειρωτικού – θεσπρωτικού φύλου, που ίδρυσε την πόλη, οι «Ελεαίοι» ή «Ελεάτες», αλλά και η ευρύτερη περιοχή που το φύλο αυτό κατοικούσε, η «Ελεάτις».

Με βάση τις αναφορές αρχαίων ιστορικών και γεωγράφων¹¹, η Ελεάτιδα, η χώρα του φύλου των Ελεατών Θεσπρωτών, ταυτίστηκε με το σημερινό νοτιοανατολικό τμήμα του νομού Θεσπρωτίας, την έκταση δηλαδή που καταλαμβάνει περίπου η κοιλάδα της Παραμυθιάς, που οριοθετείται από τα βουνά της Παραμυθιάς στα ανατολικά και τα χαμηλότερα υψώματα του Μαργαριτίου στα δυτικά και διασχίζεται από τον παραπόταμο του Αχέροντα, Κωνυτό, φτάνοντας ως και την περιοχή του λεγόμενου Νειρομαντείου¹². Η ακριβής θέση του οικισμού ταυτίστηκε από τον καθηγητή Σωτήρη Δάκαρη¹³, ο οποίος θεώρησε

¹¹ Ο Θουκυδίδης (1.46.4) περιγράφοντας τη ναυμαχία των Συβότων (433/2 π.Χ.), που προηγήθηκε της έναρξης του Πελοποννησιακού Πολέμου, αναφέρει ότι οι Κορίνθιοι και οι σύμμαχοί τους, πλέοντας προς την Κέρκυρα, «ορμίζονται ες Χειμέριον της Θεσπρωτίδος γης. Έστι δε λιμήν και πόλις υπέρ αυτού κείται από θαλάσσης εν τη Ελαιάτιδι της Θεσπρωτίδος, Εφύρη. Εξίησι δε παρ' αυτήν Αχερουσία λιμνη ες θάλασσαν. Δια δε της Θεσπρωτίδος Αχέρων ποταμός ρέων εισβάλλει ες αυτήν, αφ' ου και την επωνυμίαν έχει». Ο Ψευδο-Σκύλακας αναφέρεται (Περίπλους 30) στο λιμάνι της Ελέας, «ενταύθα εστι λιμήν ω όνομα Ελέα», το οποίο από τους σύγχρονους ερευνητές τοποθετείται στον όρμο της Αμμουδιάς. Ο Πτολεμαίος αναφέρεται, επίσης, στον «Ελαιάς λιμήν» (3.14.5)

¹² Δάκαρης 1972, 37-39

¹³ Δάκαρης 1972, 37-39, 97-99. Ο Nicolas Hammond (Hammond 1967, 71-72), ο πρώτος μελετητής της ιστορίας της περιοχής, ταύτισε την Ελέα με την αρχαία πόλη στη θέση «Καστρί» στη μέση της πεδιάδας του Αχέροντα, μεταξύ της σημερινής κωμόπολης Καναλάι και του ασβεστολιθικού λόφου της αρχαίας Εφύρας. Εντούτοις, σήμερα είναι γενικά αποδεκτή η άποψη του Σ. Δάκαρη.

ως πιθανότερη θέση για την αρχαία Ελέα το Κάστρο της Βέλλιανης, της σημερινής Χρυσανγής, έναν αρχαίο οικισμό μεγαλύτερο σε έκταση από οποιοδήποτε άλλον στην περιοχή.

Η Ελέα ιδρύθηκε λίγο πριν τα μέσα του 4ου αι. π.Χ. πάνω σε φυσικό πλάτωμα, έκτασης περίπου 105 στρεμμάτων, με υψόμετρο που κυμαίνεται από 520 μ. στα ανατολικά ως 460 μ. στα δυτικά, σε ένα ελαφρά κατωφερές ευρύχωρο επίπεδο, που σχηματίστηκε ως αποτέλεσμα της συστηματικής επί τόπου λατόμησης του φυσικού ασβεστόλιθου, αλλά και της χρήσης του χώρου, μετά την εγκατάλειψή του, για καλλιέργεια από τους κατοίκους του παρακείμενου χωριού της Βέλλιανης.

Ο οικισμός ακμάζει κατά την ύστερη κλασική και ελληνιστική περίοδο, εποχή κατά την οποία οργανώνεται πολεοδομικά κατά τα πρότυπα των πόλεων της νότιας Ελλάδας. Η κατοίκηση την περίοδο αυτή επεκτείνεται και έξω από τα τείχη, κυρίως προς τη νότια πλευρά του οικισμού. Καταστράφηκε από τους Ρωμαίους και εγκαταλείφθηκε οριστικά το 167 π.Χ. μαζί με τις υπόλοιπες μεγάλες πόλεις της Θεσπρωτίας. Στα νεότερα χρόνια η επίπεδη έκταση του οικισμού χρησιμοποιήθηκε συστηματικά για καλλιέργειες, ενώ κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών για σταυλισμό και βοσκή ζώων.

Οι εργασίες των τελευταίων χρόνων στον αρχαιολογικό χώρο¹⁴ (Φωτ. 9) αποκάλυψαν ένα σημαντικό αριθμό οικοδομημάτων ιδιωτικού και δημόσιου χαρακτήρα¹⁵, τα περισσότερα από τα οποία μπορεί να προσεγγίσει ο σημερινός επισκέπτης από το οριοθετημένο μονοπάτι περιήγησης που διαμορφώθηκε στο εσωτερικό του χώρου, πλήρως εναρμονισμένο στο φυσικό ανάγλυφο. Με την άμεση προσέγγιση των σημαντικότερων μνημείων, αποκομίζει παράλληλα μία σφαιρική εικόνα της οικιστικής οργάνωσης της Ελέας και απολαμβάνει το φυσικό τοπίο και την πανοραμική θέα της ευρύτερης περιοχής. Οι ενημερωτικές πινακίδες σε επιλεγμένα σημεία της διαδρομής παρέχουν πληρέστερη πληροφόρηση, τόσο για την αρχιτεκτονική των δημόσιων και των ιδιωτικών κτιρίων, όσο και την καθημερινή ζωή και τις ασχολίες των κατοίκων.

Οι επισκέπτες, προσεγγίζοντας το χώρο από βορειοανατολικά, μέσω ασφαλτοστρωμένου δρόμου, έχουν τη δυνατότητα άμεσης οπτικής επαφής με τα ισχυρά πολυγωνικά του τείχη.

Η είσοδος στην αρχαία πόλη γίνεται μέσω της μνημειακής ανατολικής πύλης. Το μικρό πλάτος της (2,00 μ.) σε συνδυασμό με την έντονη κλίση, που παρουσιάζει στο εσωτερικό της, ενίσχυαν την άμυνα της οχύρωσης, καθιστώντας δύσκολη την πρόσβαση στον οικισμό.

Στο εσωτερικό της πύλης, ακολουθώντας έντονα κατηφορική πορεία, ο

¹⁴ Οι εργασίες στο πλαίσιο του έργου κάλυψαν χρονικά το διάστημα από 11.09.2002 ως 31.12.2007.

¹⁵ Ρήγινος 2002 ~ 2006 (Υπό έκδοση)

100
95
75
25
5
0

επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να κατοπτεύσει τα βαθμιδωτά άνθηρα πάνω στα οποία εκτείνεται ο οικισμός. Διασχίζοντας το αδόμητο βορειοανατολικό τμήμα του (Φωτ. 10), που πιθανόν εξυπηρετούσε αμυντικούς σκοπούς, καταλήγει σε επίπεδη έκταση. Από εκεί μπορεί να περιεργαστεί εσωτερικά τη βόρεια και την ανατολική οχύρωση καθώς και την παραδρομίδα, που χρησίμευε για την κυκλοφορία των φρουρών πάνω στο τείχος.

Από το σημείο αυτό η διαδρομή περιήγησης έχει χαραχθεί πάνω στα χνάρια νεότερου μονοπατιού, που χρησιμοποιούσαν οι κάτοικοι της Βέλλιανης για την καλλιέργεια των επίπεδων εκτάσεων του οικισμού και το σταυλισμό των ζώων. Στα πλαίσια των εργασιών για την επανακατασκευή του, πραγματοποιήθηκε απομάκρυνση του καταπεσμένου οικοδομικού υλικού και οριοθέτηση του με αργόλιθους. Παράλληλα, για την εξομάλυνση των έντονων κλίσεων του βραχώδους αναγλύφου έγιναν, όπου κρίθηκε αναγκαίο, εκβραχισμοί και διαμόρφωση λίθινων βαθμίδων. Ακολουθώντας το νεότερο μονοπάτι, ο επισκέπτης οδηγείται σε υψηλό άνθηρο, όπου βρίσκεται χτισμένος μικρός ορθογώνιος ναός, με διαστάσεις 16,50 x 6,00 μ. Το εσωτερικό του παρουσιάζει τριμερή διάρθρωση με πρόναο, σηκό και άδυτο. Στη νότια πλευρά του πρόναου διατηρείται μονολιθικό κατώφλι. Στο κέντρο του σηκού διακρίνεται εν μέρει λαξευμένο βάθρο ή εσχάρα για τις προσφορές των πιστών. Άγνωστη παραμένει η ταυτότητα της λατρευόμενης θεότητας. Μία διαμορφωμένη εξέδρα θέασης, λίγα μέτρα νοτιοδυτικά του ναού προσφέρει πανοραμική άποψη του κεντρικού τμήματος του οικισμού.

Το πολεοδομικό σύστημα της Ελέας βασίζεται στην κεντρική οδική αρτηρία (Φωτ. 11), που διέσχισε τον οικισμό με κατεύθυνση βορειοανατολικά - νοτιοδυτικά και συνέδεε την ανατολική με τη νότια πύλη. Το πλάτος της κυμαίνεται από 2,50 ως 4,00 μ. περίπου. Δεξιά και αριστερά της αρτηρίας, αναλημματικοί τοίχοι διαμορφώνουν μικρότερα και μεγαλύτερα άνθηρα, εξομαλύνοντας τις έντονες κλίσεις και ορίζοντας συγχρόνως τις οικοδομικές νησίδες, όπου αναπτύσσονται τα δημόσια και ιδιωτικά κτίρια. Η χωροταξική διάταξη του οικισμού, βάσει της κεντρικής αρτηρίας, παρουσιάζει στενή ομοιότητα με τον πολεοδομικό ιστό της Αμβρακίας, της Γιτάνης, της Κασσώπης και του Ορράου¹⁶.

Μικρότεροι δρόμοι, κάθετοι ή παράλληλοι προς την κύρια αρτηρία, με οδόστρωμα από συμπαγές στρώμα κροκάλας, λατύπης και κερραμικών προσμίξεων, σχημάτιζαν μία εσχάρα, σύμφωνα με την αντίληψη των αρχαίων Ελλήνων για την «εὐτομον» πόλη. Σε μία τουλάχιστον περίπτωση ο δρόμος φέρει

¹⁶ Δάκαρης 1972, σελ. 42-44 (Ελέα), σελ. 53-55 (Γιτάνη), Hoepfner – Schwandner 1994: Haus und Stadt im klassischen Griechenland, Muenchen, ει. 62-64 (Κασσώπη), Δωδώνη 1976, 431-436, σελ. ει. I (Ορράον)

κατά μήκος των δύο πλευρών του λιθόστρωτο, εν είδει ρεϊθρου για την απορροή των όμβρων. Σήμερα, για λόγους που αφορούν στην προστασία του ευπαθούς αρχαίου οδοστρώματος, οι ανεσκαμμένοι δρόμοι έχουν καλυφθεί με σύγχρονα υλικά (γεωύφασμα και χαλίμι).

Τα σπίτια του οικισμού ήταν κατά κανόνα ισόγεια, με εισόδους προς τους παρακείμενους δρόμους. Στο εσωτερικό τους διαμορφώνονταν τρία έως έξι ανισομεγέθη δωμάτια, που επικοινωνούσαν μεταξύ τους με ανοίγματα, πλάτους 1,10 μ. περίπου. Λίθινη πολυγωνική κρηπίδα από ντόπιο ανθεκτικό ασβεστόλιθο στηρίζε ανωδομή από ωμές πλίνθους και ξυλοδεσιές. Η χρήση οπτόπλινθων περιοριζόταν στις γωνίες των τοίχων και των ανοιγμάτων για λόγους σταθερότητας. Έφεραν επικλινείς ξύλινες κερανοσκεπείς στέγες, δίρριχτες στα ψηλότερα τμήματα, όπως μαρτυρούν τα πυκνά και εκτεταμένα στρώματα καταστροφής, που αποκαλύφθηκαν στο εσωτερικό τους. Σε δύο τουλάχιστον περιπτώσεις ερευνημένων κατοικιών, το πάχος αλλά και το ύψος διατήρησης των εξωτερικών τοίχων υποδηλώνει την ύπαρξη και δεύτερου ορόφου. Τα δάπεδα τους αποτελούνταν από πατημένο πηλόχωμα και χαλίμι, με το βράχο να λειτουργεί κατάλληλα λαξευμένος ως υπόστρωμα. Σε ελάχιστες περιπτώσεις ήταν πλακοστρωμένα. Μικροί σκεπασμένοι λίθινοι αγωγοί και επιμήκεις αποχετευτικοί διάδρομοι στις εξωτερικές πλευρές των κτιρίων διοχέτευαν τα νερά από τις στέγες, τις αυλές και τους λουτρώνες στους δρόμους.

Μέσω κατηφορικής διαδρομής ξεκινάει ουσιαστικά η περιήγηση του επισκέπτη στο κεντρικό τμήμα του οικισμού. Από το σημείο αυτό το μονοπάτι περιήγησης συμπίπτει με την αρχαία οδική αρτηρία. Στην αρχή της πορείας αυτής αντικρίζει στα αριστερά του την περιοχή της Αγοράς και στα δεξιά του ένα επίμηκες κτιριακό συγκρότημα. Το συγκρότημα αυτό αποτελείται από δύο οικοδομήματα που διατηρούνται σε επίπεδο θεμελίωσης. Στο εσωτερικό τους αποκαλύφθηκαν αποθηρευτικοί χώροι και εγκαταστάσεις υγιεινής. Μεταξύ τους παρεμβάλλεται αυτόνομος ορθογώνιος χώρος με λαξευμένους στο βράχο ασύμμετρους λάκκους, η χρήση των οποίων παραμένει άγνωστη. Στη βόρεια πλευρά του εφάπτεται λίθινο κτιστό θρανίο. Στα πιο αξιόλογα κινητά ευρήματα από το χώρο συγκαταλέγονται μία πήλινη μήτρα με παράσταση του γνωστού ομηρικού μύθου της κλοπής των βοδιών του Απόλλωνα από τον Ερμή και ένα χάλκινο νόμισμα της Ελέας¹⁷ της περιόδου 340-325 π.Χ. με κεφαλή Περσεφόνης με στεφάνη από στάχυα στον εμπροσθότυπο και τρικέφαλο Κέρβερο στον οπισθότυπο. Οι συστηματικές καλλιέργειες των επίπεδων εκτάσεων του οικισμού στα νεότερα χρόνια έχουν προκαλέσει σοβαρές αλλοιώσεις στην κάτοψη του κτιριακού συγκροτήματος. Δεν αποκλείεται, ωστόσο, το ενδεχόμενο να πρόκειται για εργαστηριακές εγκαταστάσεις, λόγω της καίριας θέσης τους δίπλα

¹⁷Franke 1961, Tafel 3-4

στην κεντρική αρτηρία και της εγγύτητάς τους με την περιοχή της αγοράς.

Από το σημείο αυτό ο επισκέπτης ακολουθώντας τη βόρεια διακλάδωση της οδικής αρτηρίας, διέρχεται μπροστά από ιδιωτική κατοικία με τρία δωμάτια. Σε ένα από αυτά είναι ορατά τα πακτωμένα στο δάπεδο πιθάρια, όπου φυλάσσονταν τα αγροτικά προϊόντα των ενοίκων. Στη νοτιοδυτική γωνία ενός άλλου δωματίου σώζεται λιθόκιστη ημικυκλική εστία, για την προετοιμασία του φαγητού. Στη δυτική παρειά του δρόμου προβάλλει μεγάλο οικοδόμημα, πιθανότατα διώροφο, με ισχυρούς πολυγωνικούς τοίχους και δωμάτιο με πλακόστρωτο δάπεδο.

Διασχίζοντας το βορειοδυτικό τμήμα του οικισμού, ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να περιεργαστεί την αρχιτεκτονική των αποκαλυφθέντων οικοδομημάτων, πριν καταλήξει σε πλατύ δρόμο παράλληλο προς την κεντρική αρτηρία. Κατά μήκος των δύο πλευρών του αναπτύσσονται δύο ιδιωτικές κατοικίες με σχεδόν τετράγωνη κάτοψη. Στην οικία βόρεια του δρόμου, κάτω από προστατευτικό μεταλλικό στέγαστρο, είναι ορατό ένα επιμελημένο δάπεδο από τετράγωνα σπόπλινθους, ενώ στη νότια οικία διατηρείται στρώμα καταστροφής, που χρονολογείται στην εποχή της ρωμαϊκής δόξης της πόλης. Ένα ζευγάρι χάλινα κύμβαλα, ένα πήλινο ζάρι και δεκάδες κωνικές αγνύθες, που προέρχονται από την οικία νότια του δρόμου, σχετίζονται με κάποιες από τις δραστηριότητες των ενοίκων.

Λίγες δεκάδες μέτρα δυτικότερα, ο επισκέπτης καταλήγει σε μεγάλο δημόσιο κτίριο¹⁸, εξωτερικών διαστάσεων 30 x 30 μ., με είσοδο στη νότια πλευρά του. Τα δωμάτια στο εσωτερικό του διαμορφώνονται γύρω από μία κεντρική υπαίθρια αυλή, με λίθινο αγωγό για την αποστράγγιση των νερών της βροχής. Στη βορειοανατολική πλευρά του, εντοπίστηκαν αποθηκευτικά πιθάρια και δύο κεραμικοί κλίβανοι, για το ψήσιμο των πήλινων αγγείων. Τα κινητά ευρήματα και η μεγάλη ποσότητα κεραμικής από την αναστασιακή έρευνα, πιστοποιούν μία ενταταμένη χρήση του κτιρίου από τους ύστερους κλασικούς χρόνους έως το 167 π.Χ.

Μια πληρέστερη εικόνα της κάτοψης του δημόσιου κτιρίου μπορεί να αποκομίσουν οι επισκέπτες από περίπτερο θέασης στο νοτιοδυτικό λοφίσκο του οικισμού. Από το σημείο αυτό προσφέρεται επίσης η δυνατότητα να κατοπτρεύσουν την πεδιάδα της Παραμυθιάς, ενώ εξίσου εντυπωσιακή είναι και η θέα της βορειοανατολικής οχύρωσης. Από το περίπτερο θέασης ο επισκέπτης μπορεί να επιλέξει είτε να κατέλθει προς την κεντρική νοτιοδυτική πύλη του οικισμού, στην οποία οδηγούσε ελικοειδής δρόμος από την πεδιάδα, είτε - ακολουθώντας το νεότερο μονοπάτι- να κατευθυνθεί προς την περιοχή της Αγοράς. Σε όλη την διάρκεια της ανηφορικής πορείας του αντικρίζει αναλημματικούς τοίχους και κτιριακά κατάλοιπα.

¹⁸ Ρήγινος 1992, 353-355, Riginos 1996, 171-172

Στη νοτιοδυτική γωνία της Αγοράς, ακολουθώντας τη νότια διακλάδωση της κεντρικής αρτηρίας, διέρχεται μπροστά από κτιριακό συγκρότημα ορθογώνιας κάτοψης. Στη βόρεια πλευρά του φαίνεται ότι λειτουργούσε μικρό ιερό, όπως μαρτυρούν τα πήλινα γυναικεία ειδώλια που προέρχονται από το εσωτερικό του. Στη νότια πλευρά του διαμορφώνονταν χώροι για το άλεσμα και την αποθήκευση την σιτηρών, όπως φαίνεται από τα ανευρεθέντα πιθάκια και τα λίθινα τριβεία.

Ακολουθώντας ευθεία πορεία, ο επισκέπτης οδηγείται νοτιότερα σε ορθογώνιο κτίριο επιμελημένης κατασκευής, με εξωτερικές διαστάσεις 19 x 14,50 μ. Πιθανόν πρόκειται για τη δημόσια αποθήκη της αρχαίας πόλης. Ο ισχυρός ανατολικός τοίχος της, που διατηρείται σε εντυπωσιακό ύψος, λειτουργούσε παράλληλα και σαν ανάλημμα αντιστήριξης του υπερκείμενου ανδῆρου. Ένας κεντρικός διάδρομος διαιρεί το εσωτερικό του κτιρίου σε δύο πτέρυγες, την ανατολική και τη δυτική. Στο βορειότερο δωμάτιο της ανατολικής πλευράς βρέθηκαν έξι αποθηκευτικοί πίθοι. Δύο τετράγωνα προσκίγματα εφάπτονται στη δυτική εξωτερική πλευρά της αποθήκης. Τα ευρήματα που προέρχονται από την ανασκαφή του κτιρίου το χρονολογούν στους ελληνιστικούς χρόνους (3ος-2ος αι. π.Χ.).

Διασχίζοντας τον εν μέρει λιθόστρωτο δρόμο ανατολικά της δημόσιας αποθήκης, ο επισκέπτης προσεγγίζει ορθογώνιο κτιριακό συγκρότημα συνολικής έκτασης 335 τ.μ. Αποτελείται από δύο ιδιωτικές κατοικίες των ύστερων ελληνιστικών χρόνων. Δύο αποχετευτικοί διάδρομοι-περιστάσεις¹⁹, πλάτους 1,20 μ., κατά μήκος της βόρειας και της ανατολικής πλευράς τους, συγκέντρωναν μέσω πήλινων και λίθινων αγωγών τα νερά από τις επικλινείς στέγες και τα διοχέτευαν στον παρακείμενο δρόμο²⁰. Σε χώρο του ενός κτιρίου εντοπίστηκε, πλησίον της περίπτωσης, πήλινος λουτήρας. Λίθινο τοξωτό περίγραμμα απομόνωνε το λουτρό από το υπόλοιπο δωμάτιο. Δύο θησαυροί -13 χάλκινων και 3 ασημένιων νομισμάτων αντίστοιχα- που απεικύβησαν σε σχισμή του ασβεστολιθικού βράχου και στο δάπεδο δωματίου, καθώς και όστρακα αγγείων με ειλεπτυσμένο επίθετο πλαστικό διάκοσμο δηλώνουν τη σχετική ευμάρεια των ενοίκων του συγκροτήματος.

Ακολουθώντας τη διαδρομή κατά μήκος της νότιας πλευράς των παραπάνω κτιρίων, ο επισκέπτης διασχίζει με ελαφρά ανοδική πορεία την πλαγιά βραχώδους λοφίσκου στο νοτιοανατολικό τμήμα του οικισμού. Στην αμφιθεατρική αυτή θέση συνολικής εκτάσεως 1.800 τ.μ. και λόγω της άμεσης γειτνίασης της με την Αγορά,

¹⁹Η λέξη περίπτωση σημαίνει ενίοτε τον κενό χώρο μεταξύ οικοδομημάτων (Πολύβιος 6, 31, 1 :...εξ εκατέρου δέ του μέρους της του στρατηγείου περιστάσεως). Στην Πριήνη απαντά με την έννοια του διαχωριστικού διαδρόμου.

²⁰Παρόμοιο αποχετευτικό σύστημα απαντά στην Όλυνθο της Χαλκιδικής και στη δυτική Ελλάδα στην Αντιγόχεια, την Αμβρακία, το Κάλλιο και την Κασσώπη.

είχε τοποθετήσει ο καθηγητής Σωτήρης Δάκαρης²¹ το αρχαίο θέατρο της Ελέας. Η πυκνή όμως βλάστηση που κάλυπτε την πλαγιά, σε συνδυασμό με τον όγκο του καταπεσμένου οικοδομικού υλικού -που προέρχεται ως επί το πλείστον από την οχύρωση στην κορυφή του λόφου- δυσχέραιναν για πολλά χρόνια την εξαγωγή ασφαλέστερων συμπερασμάτων. Οι ανασκαφικές εργασίες, ωστόσο, των δύο τελευταίων ετών αναίρεσαν τις πρότερες εικασίες για την ύπαρξη θεατρικής εγκατάστασης στην περιοχή, φέροντας στο φως τουλάχιστον δύο οικοδομικές νησίδες κτιριακών συγκροτημάτων²². Το φυσικό ανάγλυφο του λόφου, που ακολουθεί σχετικά ήπια ανωφερική κλίση, υπαγόρευσε τη διαμόρφωση των κτιρίων και των δωματίων τους σε επάλληλα επίπεδα. Μεταξύ τους διέρχεται έντονα κατηφορικός δρόμος, στον άξονα Β-Ν, πλάτους 4 μ., που οδηγούσε στην αγορά. Το έντονα ανωφές νότιο τμήμα του, διαμορφώνεται σε δύο βαθμιδωτά βραχώδη πλατώματα. Η άνοδος σε αυτά γινόταν πιθανότατα μέσω ξύλινων αναβαθμών.

Οι εξωτερικοί πολυγωνικοί τοίχοι των κτιρίων, επιμελώς κτισμένοι από μεγάλους γωνιόλιθους, είναι ιδιαίτερα ισχυροί, καθώς λειτουργούν παράλληλα ως αναλήμματα. Σε ορισμένες περιπτώσεις το ύψος διατήρησης τους φτάνει τα 2,00 μ. Ο φυσικός βράχος -με την κατάλληλη επεξεργασία- έχει χρησιμοποιηθεί είτε ως τμήμα της τοιχοδομίας, είτε ως επιφάνεια έδρασης των λίθων, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις -επίπεδα λαξευμένος- λειτουργεί ως δάπεδο. Στο εσωτερικό των οικιών διαμορφώνονται 4 έως 6 δωμάτια. Περιλαμβάνουν αποθηρευτικούς και εργαστηριακούς χώρους, μαγειρεία, χώρους υγιεινής με πήλινους λουτήρες και δάπεδα πλακόστρωτα ή επιχρισμένα με κονίαμα, καθώς και χώρους με αργαλειούς. Μικροί λίθινοι αναβαθμοί στο εσωτερικό των κτιρίων και εξωτερικά λίθινα κλιμακοστάσια εξασφάλιζαν την πρόσβαση στα ανώτερα επίπεδα. Τα πολυάριθμα κινητά ευρήματα (Φωτ. 12), που περιλαμβάνουν σιδερένια όπλα και εργαλεία, χάλκινα και ασημένια νομίσματα, μεταλλικά χρηστικά σκεύη, πήλινα ειδώλια και σφραγίδες, καθώς και η κεραμική που απέδωσε η ανασκαφική έρευνα, χρονολογούν τα κτίρια στην τελευταία οικοδομική φάση της πόλης. Η προνομιακή τους θέση, με την εξαιρετική θέα και την άμεση πρόσβαση στην αγορά, σε συνδυασμό με την επιμελημένη αρχιτεκτονική τους, καταδεικνύει την εξέχουσα κοινωνική θέση των κατοίκων του συγκροτήματος.

Μεταλλική εξέδρα θέασης στο νοτιοδυτικό επίπεδο πλατώμα της πλαγιάς, δίνει την δυνατότητα στον επισκέπτη να κατοπτρεύσει μεγάλη διώροφη κατοικία (Φωτ. 13) του συγκροτήματος, συνολικού εμβαδού 135 τ.μ. Οι εξωτερικοί τοίχοι είναι κτισμένοι επιμελώς από τετράπλευρους και πεντάπλευρους γωνιόλιθους κατά

²¹ Δάκαρης 1972, 129, σχ.42

²² Δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί η έρευνα στα ανώτερα άνηδρα της πλαγιάς, ώστε να έχουμε μία πλήρη εικόνα της συνολικής έκτασης των κτιρίων στην περιοχή αυτή.

το πολυγωνικό σύστημα. Η δίφυλλη ξύλινη εξώθυρα οδηγούσε σε ορθογώνια υπαίθρια αυλή. Με την αυλή επικοινωνούσαν οι λοιποί χώροι του σπιτιού. Βόρεια της αυλής βρίσκεται ο λουτρόνας με τους τρεις πήλινους λουτήρες και το στεγανό δάπεδο από κονίαμα. Τα νερά από το λουτρό κατέληγαν μέσω αγωγού σε αποχετευτικό διάδρομο στη δυτική πλευρά του κτιρίου. Ο άνω όροφος δεν καταλάμβανε όλη την έκταση του κτιρίου, αλλά υψώνονταν μόνο στο νότιο τμήμα του. Μεγάλη ξύλινη κλίμακα στην ανατολική πλευρά της αυλής, που στηριζόταν σε λίθινη βάση, οδηγούσε σε δύο μικρούς βοηθητικούς χώρους του ορόφου. Από την ανασκαφή του κτιρίου προέρχονται πολυάριθμα ευρημάτα μεταξύ των οποίων και μαρμάρινος κιονίσκος-βάση περιρραντηρίου. Το οικοδόμημα χρονολογείται στους πρώιμους ελληνιστικούς χρόνους. Εντυπωσιακή είναι από την εξέδρα και η θέα προς την Αγορά, που αποτελεί και τον τελευταίο σταθμό της διαδρομής περιήγησης, στον οποίο οδηγείται ο επισκέπτης μέσω του αρχαίου δρόμου.

Η περιοχή της Αγοράς (Φωτ. 14) ο υπαίθριος δηλαδή χώρος που αποτελούσε το πολιτικό, διοικητικό και θρησκευτικό κέντρο της πόλης και εξυπηρετούσε τις ανάγκες του δημόσιου βίου, καταλαμβάνει έκταση 3.000 τ.μ. Διαμορφώνεται με αναλημματικούς τοίχους σε τρία επάλληλα επίπεδα. Στην εποχή ίδρυσης της πόλης πιθανόν είχε τη μορφή ανοιχτής πλατείας. Στους ελληνιστικούς χρόνους πλαισιώνεται από τρεις στοές. Η αρχιτεκτονική οργάνωση της με τα στωικά οικοδομήματα στην ανατολική, δυτική και βόρεια πλευρά της, αποτελεί ένδειξη για την καίρια θέση της Ελέας, τόσο ως έδρας του φύλου των Ελεατών, όσο και ως πρώτης πρωτεύουσας του Κοινού των Θεσπρωτών. Οι τρεις στοές ακολουθούν αρχιτεκτονικά τον τύπο που απαντά στο ΒΔ ελλαδικό χώρο κατά την ύστερη κλασική και ελληνιστική εποχή, είναι δηλαδή μερικώς κλειστές στην πρόσοψή τους.

Η ανατολική στοά (Φωτ. 15), διαστάσεων 40 x 10 μ., φέρει εσωτερικά πεσοστοιχία έντεκα πεσσών για τη στήριξη της βαριάς ξύλινης κεραμοσκεπούς στέγης. Οι τοίχοι ήταν κατασκευασμένοι με επιμελημένη πολυγωνική κρηπίδα στο κάτω μέρος, ενώ στην ανωδομή χρησιμοποιήθηκαν ωμές πλίνθοι και ξυλοδεσιές. Οι κίονες στην πρόσοψη ήταν ξύλινοι. Κτιστό λίθινο θρανίο περιτρέχει εσωτερικά τις τρεις πλευρές της. Η στοά καταστρέφεται και εγινεαταλείπεται πριν από τα μέσα του 2ου αι. π.Χ., πιθανότατα το 167 π.Χ. από τους Ρωμαίους. Κατά τις εργασίες αποκατάστασης του ισχυρού ανατολικού τοίχου της στοάς, ήρθε στο φως θησαυρός 41 ασημένιων νομισμάτων, που περιλαμβάνει κοπές της Απολλωνίας, του Δυρραχίου και του Ηπειρωτικού κοινού.

Κτιστό θρανίο φέρει κατά μήκος των πλευρών της και η μικρή στοά, που κλείνει την αγορά από τα βόρεια. Στη νοτιοδυτική εξωτερική πλευρά της εφάπτεται ορθογώνιο πρόσκισμα διαστάσεων 8,00 x 6,50 μ., που πιθανότατα αποτελούσε αίθριο χώρο.

Εξαίρετικά ενδιαφέρουσα κάτοψη παρουσιάζει το στωικό οικοδόμημα,

διαστάσεων 31 x 13 μ., που αποτελεί το δυτικό όριο της Αγοράς. Η λιθινή πολυγωνική κρηπίδα διατηρείται σε ύψος ενός με δύο δόμων. Στην ανατολική πρόσοψη του κτιρίου, δύο πλευρικοί τοίχοι, που απολήγουν σε επιβλητικές παραστάδες, πλασιώνουν λιθινή κιονοστοιχία (Φωτ. 16). Αποτελείται από έντεκα αράβδωτους δωρικούς κίονες από κροιαλοπαγή λίθο με λίθινα κιονόκρανα, που εδράζονται σε στυλοβάτη με έξεργους αγώνες. Ανατολικά του στυλοβάτη αναλημματικός τοίχος συγκρατούσε το ανώτερο επίπεδο.

Ιδιαιτερότητα αποτελεί η διάταξη των δωματίων στο κεντρικό τμήμα του κτιρίου, όπου αναπτύσσονται επτά επάλληλοι ισομεγέθεις ορθογώνιοι χώροι.

Τα δωμάτια αυτά επικοινωνούν ανά δύο ή τρία μεταξύ τους, καθώς και με εξωτερικό περιμετρικό διάδρομο. Τόσο τα εσωτερικά δωμάτια, όσο και ο διάδρομος, καλύπτονταν από πυκνά στρώματα καταστροφής, που φαίνεται να αντιστοιχούν σε δύο επάλληλες οικοδομικές φάσεις χρήσης του κτιρίου με μικρή χρονολογική διαφορά μεταξύ τους.

Αν και από την πρώτη προσέγγιση των ευρημάτων από το εσωτερικό του κτιρίου δεν προκύπτουν στοιχεία για την ακριβή χρήση του στο πλαίσιο του δημόσιου βίου της πόλης, η θέση του εντός του οχυρωμένου οικισμού, η αρχιτεκτονική μορφή του και η διάταξη των δωματίων του δεν αποκλείουν τη χρήση του ως δημόσιου ξενώνα.

Οι συνεχιζόμενες εργασίες ανάδειξης ελπίζουμε να φέρουν στο φως όσο το δυνατό μεγαλύτερο τμήμα του αρχαίου οικισμού, ώστε να αποκομίσουμε μία πληρέστερη εικόνα για την οικονομική και κοινωνική οργάνωση της πρώτης πρωτεύουσας του θεσπρωτικού κοινού. Στην κατεύθυνση αυτή θα συνεισφέρει τα μέγιστα και η μελέτη της κεραμικής και των κινητών ευρημάτων, που βρίσκεται ακόμη σε προκαταρκτικό στάδιο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βλαχοπούλου-Οικονόμου Αμ.: *Επισκόπηση της τοπογραφίας της αρχαίας Ηπείρου*, Ιωάννινα 2003
- Δάκκαρης Σ.: *Θεσπρωτία*, Αθήναι 1972
- Hammond N.G.L.: *Epirus, The Geography, the Ancient Remains, the History and the Topography of Epirus and the Adjacent Areas*, Oxford 1967
- Franke P.R.: *Die antiken Münzen von Epirus*, Wiesbaden 1961
- Μουσελίμης Σπ. Γ.: *Αρχαιότητες της Θεσπρωτίας*, Γιάννινα 1980
- Μπίνας Μ. Α.: *Η Βέλλιανη και η Αρχαία Ελέα (Ιστορία-Αρχαιότητες)*, Θεσσαλονίκη 1997
- Πρέκα – Αλεξανδρή Κ.: *Α.Δ.* 42 (1987), *Χρονικά*, 348.
- Πρέκα – Αλεξανδρή Κ.: *Α.Δ.* 43 (1988), *Χρονικά*, 346 - 349.
- Ρήγινος Γ.: *Α.Δ.* 47 (1992), *Χρονικά*, 353-355
- Riginos G.: *Ausgrabungen in antiker Eleatis und ihrer Umgebung*, στο *L' Illyrie meridionale et l' Epire dans l' Antiquite - III*, Chantilly 16-19 Octobre 1996, 171-172
- Ρήγινος Γ.: *Οικιστική Οργάνωση στην Αρχαία Θεσπρωτία*, *Άπειρος* 1999, τ. 2, 19-20.
- Ρήγινος Γ.: «Κεραμική ελληνιστικών χρόνων από στοά της αρχαίας Ελέας Νομού Θεσπρωτίας», *Ε' Ελληνιστική Συνάντηση για την ελληνιστική κεραμική*, Αθήνα 2000, 320 κ. εξής
- Ρήγινος Γ. κλπ.: *Διαμόρφωση - ανάδειξη αρχαιολογικού χώρου Ελέας Θεσπρωτίας*, Αδημοσίευτη προμελέτη, Ηγουμενίτσα 2000
- Ρήγινος Γ.: *Α.Δ.* 57 (2002), *Χρονικά* (υπό έκδοση).
- Ρήγινος Γ. κλπ.: *Ανάδειξη - ανάπλαση αρχαιολογικού χώρου Ελέας Θεσπρωτίας*, Αδημοσίευτη μελέτη, Ηγουμενίτσα 2003
- Ρήγινος Γ.: *Α.Δ.* 58 (2003), *Χρονικά* (υπό έκδοση).
- Ρήγινος Γ.: *Α.Δ.* 59 (2004), *Χρονικά* (υπό έκδοση).
- Ρήγινος Γ.: *Α.Δ.* 60 (2005), *Χρονικά* (υπό έκδοση).
- Ρήγινος Γ.: *Οικιστική οργάνωση στην αρχαία Θεσπρωτία την ύστερη κλασική και ελληνιστική περίοδο*, *Ηπειρωτικά Χρονικά* 40 (2006), 127-149
- Ρήγινος Γ.: *Α.Δ.* 61 (2006), *Χρονικά* (υπό έκδοση)
- Ρήγινος Γ. – Λάζαρη Κ.: *Ελέα Θεσπρωτίας. Ο αρχαιολογικός χώρος και η πρόταση ανάδειξής του στο πλαίσιο του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης*, *Ηπειρωτικά Χρονικά* 40 (2006), 151-171
- Ρήγινος Γ. – Λάζαρη Κ.: *Ελέα Θεσπρωτίας. Αρχαιολογικός οδηγός του χώρου και της ευρύτερης περιοχής*, Αθήνα 2007
- Σάβρας Γ.Γ.: *Η Θεσπρωτία δια μέσου των αιώνων 40.000 π.Χ. μέχρι σήμερα*, Αθήνα 1998.
- Τρανούλιδης Αχ. – Ζάμπας Κ. – Ρήγινος Γ. – Λάζαρη Κ.: *Πρόταση στερέωσης και μερικής αποκατάστασης ανατολικής πύλης τείχους αρχαίας Ελέας Θεσπρωτίας*, Αδημοσίευτη μελέτη, Ηγουμενίτσα 2006

Γεώργιος Ρήγγινος, Αρχαιολόγος, Προϊστάμενος ΔΓ' Ε.Π.Κ.Α.
Κασσιανή Λάζαρη, Αρχαιολόγος ΔΒ' Ε.Π.Κ.Α.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΕΛΕΑΣ: ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΚΑΙ ΝΕΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

1. Η βορειοανατολική πλευρά της οχύρωσης στη δεκαετία του 1980

2. Το φυλάκειο του
αρχαιολογικού χώρου

3. Αρχαίος δρόμος – τμήμα της διαδρομής
των επισκεπτών καλυμμένος
με γεωύφρασμα και χαλίσι

4. Μεταλλική εξέδρα θέασης

5. Η καλύτερα σωζόμενη βόρεια πλευρά της οχύρωσης και ο βορειοανατολικός πύργος

6. Η βορειοανατολική πύλη πριν την αποκατάστασή της

7. Αποσυναρμολόγηση της βορειοανατολικής πύλης

8. Η βορειοανατολική πύλη μετά τις αναστηλωτικές εργασίες

Ο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΕΑΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ
ΤΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΠΕΡΙΗΓΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ

Κατσιγιάννη Αθανασία
Λάμπρου Ευανθία
Πέτσιος Πέτρος,
Αρχαιολόγοι ΛΒ' Ε.Π.Κ.Α.

9. Αεροφωτογραφία του αρχαιολογικού χώρου
με τα σημαντικότερα ανεσκαμμένα κτίρια

10. Το αδόμητο βορειοανατολικό
τμήμα του οικισμού
και η εσωτερική όψη της
βόρειας πλευράς των τειχών

11. Η κεντρική οδική αρτηρία

12. Ευρήματα από την περιοχή νότια της Αγοράς: Χάλκινη οينوχόη, κάνθαρος, μυροδοχείο, μέταλλο με γοργόνειο, ειδώλιο βατραχίου

13. Κατοικία με λουτρό

14. Η Αγορά του οικισμού

15. Η ανατολική στοά της Αγοράς

16. Η δυτική στοά της Αγοράς

100
95
75
25
5
0